Helsingin käräjäoikeus **Asiantuntijalausunto**

Käräjätuomari Tero Mikkola 8.2.2024

Eduskunnan lakivaliokunta

LaV@eduskunta.fi

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta Puolustusvoimissa ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 82/2023 vp)

Lakivaliokunta on pyytänyt käräjäoikeudelta lausuntoa hallituksen esityksestä ”erityisesti sotilaskurinpitomenettelyyn sekä rikosten selvittämistä koskeviin toimivaltuuksiin liittyvistä seikoista”.

Hallituksen esitys koskee sotilasrikosten selvittämistä koskevien nykyisen rikostorjuntalain säännösten tarkistamisen ohella myös Pääesikunnalle ehdotettavaa uutta rikostorjuntatehtävää ja toimivaltaa sotilasrikosten estämiseksi ja paljastamiseksi sekä toimivaltaa käyttää siinä tehtävässä salaisia tiedonhankintakeinoja.

Nykyisin Puolustusvoimien toimivalta rikosten estämisessä ja paljastamisessa koskee vain rikoksia, jotka liittyvät Suomen sotilaalliseen maanpuolustukseen kohdistuvaan tiedustelutoimintaan tai sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavaan toimintaan. Puolustusvoimien rikostorjunnassa voidaan nykyisin käyttää poliisilaissa säädettyjä salaisia tiedonhankintakeinoja vain sellaisten rikosten estämisen ja paljastamisen tehtävässä.

Sotilasrikosten osalta Puolustusvoimien rikostorjunta koskee nykyisin vain niiden rikosten selvittämistä sotilaskurinpitomenettelyssä tai muutoin esitutkinnassa, mutta ei niiden rikosten estämistä ja paljastamista.

Kun mainitut ehdotukset Puolustusvoimien rikostorjunnan uudesta tehtävästä ja toimivaltuuksista sotilasrikosten estämisessä ja paljastamisessa eivät sisälly lausuntopyynnön alaan, niitä ei käsitellä lausunnossa enemmälti.

Samasta syystä lausunnossa ei käsitellä muutenkaan enemmälti esityksen mukaista Puolustusvoimien rikostorjunnan sisältöä ja toimivaltuuksia rikosten estämistä ja paljastamista koskevien tehtävien ja toimivaltuuksien kannalta.

Rikosten estämistä ja paljastamista koskevien salaisten tiedonhankintakeinojen osalta ehdotettu uusi rikostorjuntalaki (1. lakiehdotus) sisältää kuitenkin Helsingin käräjäoikeutta koskevan uuden lainkäyttötehtävän, joka on syytä mainita tässä yhteydessä. Sen mukaan Puolustusvoimien rikostorjuntaan liittyvät salaista tiedonhankintaa koskevat lupa-asiat käsiteltäisiin aina Helsingin käräjäoikeudessa (168 §). Se vastaisi sitä, mitä

sotilastiedustelulaissa (590/2019) säädetään tiedustelumenetelmiä koskevien lupa-asioiden käsittelystä. Helsingin käräjäoikeus käsittelee ne lupa-asiat ainoana käräjäoikeutena. Sotilastiedustelulain 116 §:n mukaan käräjäoikeus on niissä lupa-asioissa päätösvaltainen, kun siinä on yksin puheenjohtaja, mikä vastaa lakiehdotuksen säännöstä (168 §) ja toisaalta myös käräjäoikeuden päätösvaltaisuutta pakkokeinoasioissa.

Lakiehdotuksen asianomaisesta säännöksestä (168 §) kuitenkin puuttuu sotilastiedustelulain 116 §:n mukainen käräjäoikeuden päätösvaltaisuutta koskeva täydennys, jonka mukaan käräjäoikeuden kokoonpanoa tulee oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 11 §:ssä tarkoitetulla tavalla vahventaa lainoppineella jäsenellä, jollei se ole asian laatu huomioiden ilmeisen perusteetonta. Sen mukaisesti kahden tuomarin kokoonpano on sotilastiedustelulain mukaisissa lupa-asioissa pääsääntö, mikä korostaa kyseisten lupa-asioiden erityistä laatua. Johdonmukaisuuden kannalta sen täydennyksen lisääminen myös ehdotetun lain säännökseen (168 §) voisi olla perusteltua.

Kokoonpanoa koskevaa kysymystä on sinänsä käsitelty hallituksen esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 168). Sen mukaan kysymys kokoonpanon vahventamisen tarpeesta jäisi kuitenkin tapauskohtaisen harkinnan eli oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 11 §:ssä tarkoitettuihin seikkoihin (asian laatu, laajuus tai muu erityinen syy) perustuvan harkinnan varaan.

Yleisesti ottaen hallituksen esityksen tavoitteet tarkistaa Puolustusvoimissa tehtävää rikostorjuntaa koskevien säännösten ajantasaisuus, parantaa rikostorjunnan toimivaltuuksien tarkkarajaisuutta ja täsmällisyyttä sekä parantaa ja kehittää esitutkintaviranomaisten yhteistyön edellytyksiä Puolustusvoimien toimintaan tai omaisuuteen tai maanpuolustukseen kohdistuvien tai liittyvien rikosten selvittämisessä, estämisessä ja paljastamisessa ovat kannatettavia.

Puheena oleva lainsäädäntöhanke on aloitettu vuonna 2020. Esitutkinnan toimittamista eli rikoksen selvittämistä koskevia nykyisen sotilaskurinpitoa ja rikostorjuntaa Puolustusvoimissa koskevan lain (255/2014) säännöksiä on tarkistettu jo hankkeen ensimmäisessä vaiheessa lainmuutoksella, joka on tullut voimaan 1.8.2021 (689/2021, HE 61/2021 vp). Ne säännökset sisältyvät myös ehdotettuun uuteen rikostorjuntalakiin joko sellaisenaan (9-11 §:t, 188 § ja 189 §) tai osittain tarkistettuina (89 § ja 112 §).

Sen lainmuutoksen jälkeen on vielä tarkistettu muiden esitutkintaviranomaisten virka-apua koskevaa nykyisen lain säännöstä lainmuutoksella, joka on tullut voimaan 1.1.2023 (999/2022, HE 151/2022 vp). Se säännös sisältyy niin ikään osittain tarkistettuna ehdotettuun uuteen rikostorjuntalakiin (185 §).

Hallituksen esityksessä ei ehdoteta olennaisia muutoksia sotilaskurinpitomenettelyä tai sotilasrikosten selvittämiseksi tehtävän esitutkinnan toimittamista koskeviin säännöksiin.

Ehdotettu uusi rikostorjuntalaki on kuitenkin sisällöltään huomattavasti laajempi kuin nykyinen laki. Lakiehdotus sisältää 192 pykälää nykyisen lain 133 pykälän sijasta. Lakiehdotuksen laajuus ja nykyiseen nähden uusi systematiikka johtuvat pääosin siitä, että ehdotettuun uuteen lakiin on lisätty rikostorjuntaa suorittavien virkamiesten yleisiä toimivaltuuksia koskevat säännökset (99-112 §:t) sekä rikosten estämisessä ja paljastamisessa käytettäviä salaisia tiedonhankintakeinoja koskevat säännökset (113-173 §:t), joilta osin nykyisessä laissa vain viitataan poliisilain asianomaisiin säännöksiin.

Laajuudesta ja uudesta systematiikasta johtuen ehdotettu laki on ainakin ensilukemalta hieman vaikeaselkoinen. Rikostorjunnan eri tehtäviä ja toimivaltuuksia koskevat säännökset ovat laissa jossain määrin hajallaan. Vastaavat Tullin ja Rajavartiolaitoksen rikostorjuntaa koskevat lait (623/2015 ja 108/2018) ovat sisällöltään selvästi tiiviimpiä ja sen myötä helpompia hahmottaa. Toisaalta kun ehdotettuun lakiin ja sen ja nykyisen lain eroavaisuuksiin perehtyy tarkemmin, ehdotettua lakia voitaneen kuitenkin pitää lain soveltajan kannalta riittävän selkeänä.

Sotilaskurinpitomenettelyn ja Puolustusvoimien toimesta tehtävän rikosten selvittämisen osalta hallituksen esitys koskee käräjäoikeuden lainkäyttötoimintaa vain kurinpitovalitusten ja esitutkintaan liittyvien pakkokeinovaatimusten käsittelyn osalta.

Helsingin käräjäoikeus käsittelee ne kurinpitovalitukset ja sotilasoikeudenkäyntiasiat eli sotilasrikoksia koskevat syyteasiat, joissa vastaajan viimeisin palveluspaikka, epäillyn rikoksen tekopaikka tai vastaajan asuin- tai oleskelupaikka on Helsingin käräjäoikeuden tuomiopiirissä. Suomessa on Helsingin käräjäoikeuden lisäksi seitsemän muutakin kurinpitovalituksia ja sotilasoikeudenkäyntiasioita käsittelevää käräjäoikeutta. Muutoksenhakuasteena kaikkien käräjäoikeuksien ratkaisuista on Helsingin hovioikeus.

Lisäksi Helsingin käräjäoikeus käsittelee yksinomaisena käräjäoikeutena ne kurinpitovalitukset ja sotilasoikeudenkäyntiasiat, joissa epäilty rikos on tapahtunut kriisinhallintapalveluksessa (Sotilasoikeudenkäyntilaki 1 § 2 mom., 1 a § ja 5 § sekä laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta 29 §).

Lakiehdotuksen sotilaskurinpitomenettelyä koskevat säännökset (9-87 §) toimivaltuuksia koskevine säännöksineen vastaavat asiallisesti nykyisen rikostorjuntalain säännöksiä. Niistä säännöksistä käräjäoikeuden toimivaltaan ja tehtäviin liittyvät vain kurinpitovalituksen käsittelyä koskevat ehdotetun lain säännökset (52 § 2 mom. ja 57-63 §:t). Niidenkin asiallinen sisältö vastaa siis nykyisen rikostorjuntalain vastaavia säännöksiä.

Kurinpitovalituksia on tullut käräjäoikeudessa vireille vain erittäin harvoin.

Sotilasrikosten esitutkinnassa käytettäviä tuomioistuimen lupaa edellyttäviä pakkokeinoja koskevien vaatimusten osalta Helsingin käräjäoikeus on

toimivaltainen, jos käräjäoikeus olisi toimivaltainen käsittelemään myös asianomaista rikosepäilyä koskevan syyteasian (Pakkokeinolaki 3 luku 1 §).

Lakiehdotuksen mukaan Pääesikunnan esitutkintatehtäviä hoitavilla virkamiehillä olisi samat toimivaltuudet sotilasrikosten selvittämisessä kuin poliisimiehellä on rikosten esitutkinnassa esitutkintalain, pakkokeinolain tai muun lain nojalla. Pakkokeinolain 10 luvun mukaisten salaisten pakkokeinojen osalta Pääesikunnan virkamiesten toimivalta olisi kuitenkin rajattu vain tiettyjen pakkokeinojen käyttämiseen (92 §). Toimivaltuudet vastaavat nykyistä lakia.

Lakiehdotus sisältäisi myös säännökset siitä, mitkä Pääesikunnan sotilasrikosten rikostorjuntatehtäviä hoitavat virkamiehet ovat kelpoisia hoitamaan ja käyttämään päällystöön kuuluvalle poliisimiehelle ja pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle sekä poliisimiehelle ja tutkijalle säädettyjä esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevia toimivaltuuksia (94 § 1-2 mom.). Lisäksi lakiehdotus sisältäisi säännökset siitä, millä edellytyksillä Puolustusvoimien palveluksessa olevat reserviläiset olisivat poikkeusoloissa kelpoisia toimimaan rikostorjunnan tehtävissä (176 §).

Puolustusvoimat ei ole esittänyt juurikaan sotilasrikosten esitutkintaan perustuvia pakkokeinovaatimuksia Helsingin käräjäoikeudessa.

Pääosassa pakkokeinoasioita vireillepanijana tai vaatimuksen esittäjänä on poliisi- tai syyttäjäviranomainen. Muista esitutkintaviranomaisista myös Tulli ja Rajavartiolaitos esittävät kuitenkin säännöllisesti pakkokeinovaatimuksia niiden toimittamiin esitutkintoihin liittyen.

Näin ollen lakiehdotuksella ei liene vähäistä merkittävämpää vaikutusta Helsingin käräjäoikeuden toimintaan kurinpitovalitusasioiden ja pakkokeinoasioiden käsittelyn kannalta.

Edellä viitatulla lakiehdotuksen mukaisella salaisia tiedonhankintakeinoja koskevien lupa-asioiden käsittelyllä (168-172 §:t) olisi sen sijaan välitön vaikutus käräjäoikeuden toiminnan organisointiin riippuen niiden lupa-asioiden määrästä.

Lakiehdotuksesta ei ole käräjäoikeuden toiminnan kannalta ja edellä mainittu lausuntopyynnön rajaus huomioon ottaen enemmälti lausuttavaa.

Myöskään muista hallituksen esitykseen sisältyvistä lakiehdotuksista ei ole erityistä lausuttavaa. Niistä vain oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamista koskeva lakiehdotus (11. lakiehdotus) koskee käräjäoikeuden toimintaa. Se liittyy 1. lakiehdotuksen mukaisia salaisia tiedonhankintakeinoja koskevien lupa-asioiden käsittelyyn käräjäoikeudessa. Ehdotettu lainmuutos vastaa asiallisesti sitä, mitä voimassa olevassa laissa on säädetty salaisten pakkokeinojen ja tiedonhankintakeinojen sekä tiedustelumenetelmien käsittelyä ja asiakirjoja koskevista tiedoista.